

Tartu Ülikool kui eestluse tüvi

80. sünnipäeva tähistava Tartu Ülikooli tulevikuks on leida end Eesti ülikoolina

Rein Veidemann
TÜ dotsent,
Eesti
Päevaleht

Kui Rootsi kuningas Gustav II Adolf oleks hukkunud mõni kuu varem enne Lützeni lahingut 16. novembril 1632, oleks jäänud sündimata nii Academia Gustaviana kui ka selle mantlipärija Tartu Ülikool.

Eesti Vabariik, kui selle rajamiseni sel juhul ülepea oleks jõutud, oleks pidanud alustama siis nullist. Ometi võib ajalooline juhus mängida mõnele rahvale kätte õnneliku kingituse, nagu seda eestlastele Tartu ülikool kahtlemata on.

30. juunil 1632 Gustav II Adolfi alla kirjutatud ülikooli asutamise ürik võimaldas sama aasta 15. oktoobril, vaevu enne noorukese kuninga langemist avada teiste Euroopa vanimate ülikoolidega võrdsetel õigustel tegutsev akadeemiline asutus ja kujundada selle ümber asuv linn Emajõe Ateenaks.

Vaimueliidi sepikoda

Toomas Karjahärmi ja Väino Sirgu kinnitusel ("Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917") sai Tartu ülikoolist 19. sajandi teisest poolest eesti vaimueliidi peamine sepikoda ja ka tagala, mis on kestnud tänaseni. Paraku ei jätkunud kõrgelt koolitatud arstidele, teoloogidele ja advokaatidele toona Eestis piisavalt tegutsemisruumi, mis sundis paljusid kodumaalt lahkuma.

Nagu sajandi eest, nii ähvardab nüüdki eesti kõrgharitlaskonda Jaan Tõnissoni sõnul "rahvuslik aadrilaskmine". Ja ka nüüd on omal kohal Eduard Vilde üleskutses luua võõrastele konkurentsi pakkuvat "eesti rahvusmajandust" ning arendada ühiskonda Eesti-keskselt.

19. sajandi lõpus seostus Eesti-kesksus eesti professori küsimusega. Juba 1878. aastal esitasid ärkamisaja te-

Ülikooli peahoone ei tähistaks üksnes klassitsistlikku täiust ja akademismi, vaid sümboliseerib ka Eesti vaimsust. Pildil "Kuldne unistus". Vastvalminud *alma mater*. J. W. Krause, seepia, 1804.

REPRO

gelased soovi saada "täielist prohveessori õpetustooli Soome-sugu keelte ja iseäranis Eesti keele ja Eesti vana aja uurimiseks". See soov täitus alles 1916. aastal, kui Johann Köpp määrati usuteaduse õpetooli professoriks, kus saksa ja läti keele kõrval sai õpetada ja teha teadust ka eesti keeles. Aga just eesti

professori ideest kasvas välja eesti ülikooli mõte.

Eesti keel ja meel

Kui Tartu ülikool I maailmasõja lõppvaatuses 1. detsembril 1919 taas oma ukseid avas, siis kirjutas luuletaja ja hilisem kirjandusprofessor Gustav Suits oodi Eesti ülikoolile, milles ta nägi teadu-

se templit lausa nõudvat enesele Eesti nime. Seda nime on tulnud aga läbi hilisemate aegade kaitsta küll rüvetamise, labastamise ja kitsarinnalise tõlgenduse eest. Just kitsarinnalisusena tuleb võtta kujutlust, nagu seostuks Tartu ülikooli Eesti-kesksus üksnes *humaniora*-ga.

Tartu ülikool kui Eesti üli-

kool algas sellest, et siin sai kõiki teadusi õppida ja õpetada eesti keeles. Ja ülikool ka kestab Eesti ülikoolina niikaua, kuni seda põhimõtet tunnistatakse. Muidugi säilib Eesti ülikooliski võimalus õppida teisi keeli, koguni tegelda nii anglistika, germanistika, skandinavistika hispanistika ja slavistikaga. Aga needki lähtuvad Eesti-kesksusest sel määral, kuivõrd nad teenivad Eesti avamist maailmale. Seda poleks tarvidust siinkohal rõhutada, kui juba mõnda aega ei kipuks valitsema arusaam või koguni nõue ülikooliõpetuse ja teadusettegemiseks inglise keeles.

See oleks aga vabatahtlik loobumine oma identiteedist, esimese lumepalli vee-

rema lükkamine eestluse alalakäigu ja kustumise lavii-nis. See aeg on alles siinsamas, mil eesti keele ja kirjanduse alaseid uurimusi tuli kaitsta vene keeles, teisest aladest kõnelemata.

Nüüd aga võib lugeda ülikooli tulevikus soovitatavate väärtuste arendamise projektist inglise keele osakaalu olulist suurendamist õppekeelena, mis viib tingimata kogu eestikeelse teadusdiskursuse hääbumisele.

Kui Tartu ülikool 1919. aastal loodi kindlustama eestluse tüve Eesti oma haritlaseleide kujundamisega, siis pole ühelgi järgneval põlvel moraalselt õigust selgelt teelt kõrvale kalduda. Mõistagi niikaua, kui ta veel end eestlaseks peab.